

Konferans Raporu/*Conference Report*

Osmanlı Literatüründe Ben-Anlatıları Dördüncü -Ara Dönem- Toplantısı Raporu

Ottoman Ego-Documents Fourth – Interim- Meeting Report

CANAN TORLAK

İstanbul Medeniyet Üniversitesi,
Ben-Anlatıları Uygulama ve Araştırma Merkezi (BAMER), Dr.
Istanbul Medeniyet University, Center for the Study of Ego-Documents (BAMER), Dr.

(canan.torlak@medeniyet.edu.tr), ORCID: 0000-0002-1785-8930

Geliş Tarihi/Date of Arrival: 23.05.2025
Kabul Tarihi/Date of Acceptance: 14.06.2025

Torlak, Canan. "Osmanlı Literatüründe Ben-Anlatıları Dördüncü -Ara Dönem- Toplantısı Raporu." *Ceride* 3, no. 1 (Haziran/June 2025): sayfa/pp 195-202
DOI: 10.5281/zenodo.15769922

Osmanlı Literatüründe Ben-Anlatıları Dördüncü Toplantı -Ara Dönem Toplantısı- İstanbul Medeniyet Üniversitesi Ben-Anlatıları Uygulama ve Araştırma Merkezi (BAMER) ve Berlin Freie Üniversitesi Osmanistik ve Türkoloji Enstitüsü ortaklığında Alexander von Humboldt Vakfı'nın katkılarıyla İstanbul Medeniyet Üniversitesi'nde 13 Aralık 2024 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Ara dönem toplantısı Prof. Selim Karahasanoğlu ve Prof. Elke Hartmann'ın açılış konuşmalarıyla başlamış, üç panel ve toplantı verilerinin değerlendirildiği bir yuvarlak masa oturumunun ardından sona ermiştir.

Prof. Karahasanoğlu açılış konuşmasına Osmanlı Literatüründeki Ben-Anlatıları konferans serisinin ilkini 2020’de, ikincisini 2022 yılında İstanbul Medeniyet Üniversitesi’nde, üçüncüsünü de 2024 yılının Mayıs ayında Kuzey Makedonya’nın Üsküp şehrinde gerçekleştirdiklerini anımsatarak başlamıştır. “Osmanlı Ben-Anlatıları: Alman Arşiv ve Kütüphanelerinden Yararlanmak” projesiyle Alexander von Humboldt Vakfı’na başvuran Prof. Karahasanoğlu, projesinin kabul olmasıyla halihazırda Türkiye’de devam eden TÜBİTAK projesine uluslararası bir boyut kazandırdığını dile getirmiştir. TÜBİTAK projesiyle Türkiye’deki yazma eser kütüphanelerinde yer alan Osmanlı ben-anlatıları belgelerini araştırdıklarını ifade eden Prof. Karahasanoğlu, Alexander von Humboldt Vakfı’nın desteğiyle Alman kütüphanelerinde yer alan yazma eserleri incelediklerini ifade etmiştir. Karahasanoğlu Münih, Gotha, Berlin ve Tübingen şehirlerini bizzat ziyaret ettiğini belirterek yazma eserleri keşfetme serüvenini dinleyicilerle paylaşmıştır. Araştırmalarını “Almanya’nın farklı şehirlerine dağılmış birçok el yazması koleksiyonunda Osmanlı ben-anlatısı kapsamında neler bulabilirim?” sorusu ekseninde organize eden Prof. Karahasanoğlu, önemli gördüğü şehirlerde bizzat incelemelerde bulunmuştur. Ziyaret edemediği kimi şehirlere de proje üyelerini yönlendirerek kapsamlı bir çalışma yürüttüklerinin altını çizmiştir. Türkiye dışındaki kütüphanelerde özellikle esaret anlatılarını keşfetme olasılığının yüksek olduğuna değinen Prof. Karahasanoğlu, Humboldt Vakfı’nın araştırmacılarına sağladığı imkânlar kapsamında daha önce Paris’te bir ay boyunca (2019) Ulusal Kütüphane’de araştırmalar yapmıştır. Çalışmalarının neticesinde 17. yüzyılda esir olup Malta’ya götürülen Yeniçeri Mustafa’nın esaret anlatısını keşfettiğini paylaşmıştır. Konuşmasına panelistlerin kısa değerlendirmesiyle devam eden Prof. Karahasanoğlu, bu toplantıda bildiri sunan katılımcılara diledikleri takdirde bildirilerini Ceride’de yahut Brill yayınevi tarafından basılacak olan derlemede yayınlama imkânı tanıncığını belirterek sözü Berlin Freie Üniversitesi’ndeki ortağı Osmanistik ve Türkoloji Enstitüsü müdürü Prof. Elke Hartmann’a bırakmıştır. Prof. Hartmann, Berlin’de 2003 yılında bir araştırmacı grubuyla transkültürel perspektifle ben-anlatısı belgelerini çalışmaya başladıklarını anlatmıştır. Bu gruba farklı disiplinlerden ve kültürlerden dahil olan araştırmacılarla ben-anlatısı türündeki kayıtları incelediklerinden bahsetmiştir. Projenin yürütücülüğünü Prof. Claudia Ulbrich üstlenirken, Orta ve Batı Avrupa tarihine odaklanıp Alman ve Fransız dil kaynaklarını inceleyen Berlin’de Türkoloji

bölümünde profesör olan Barbara Kellner-Heinkele'nin liderliğinde oluşan genç bir araştırmacı grubuyla ben-anlatısı çalışmalarına başladıklarını; daha sonra bu özerk gruba Osmanlı Türkçesi kaynakları ile Japon edebiyatı kaynaklarını inceleyenlerin dahil olduğunu vurgulamıştır. Prof. Hartmann, bu grupla çok ilham verici işler yaptıklarını ve on yıl kadar önce Prof. Selim Karahasanoğlu ile tanışarak farklı araştırma geleneklerini birbirine bağlama imkânı bulduklarını, çeşitli kültürlerin ve geçmişlerin birbirine entegrasyonunu sağlamada önemli bir adım attıklarının altını çizmiştir. Bir Alman tarihçinin Osmanlı belgelerini deşifre etmesinin bile uzun zaman aldığını belirten Prof. Hartmann, bu dili kendilerinden daha iyi bilen Türk meslektaşlarından belgelerin anlamlandırılması noktasında muazzam fayda sağladıklarını dile getirmiştir.

Programın ilk paneli Alman Kütüphanelerinde Osmanlı Ben-Anlatıları: Berlin, Halle ve Gotha başlığıyla Prof. Christoph K. Neumann başkanlığında düzenlenmiştir. Panelin ilk konuşmacısı Christoph Rauch "Berlin Devlet Kütüphanesi'nin Osmanlıca Koleksiyonunda Seyahatnameler, Mektuplar ve Ben-Anlatıları Nasıl Keşfedilebilirler?" bildirisiyle Berlin Devlet Kütüphanesi Osmanlıca el yazması koleksiyonunda yer alan çok sayıda ben-anlatısı türüne ait eserler olduğunu, bunların bazılarının araştırmacılar tarafından incelendiğini fakat bir kısmının halihazırda çalışılmadığını vurgulamıştır. Alman kütüphanelerindeki el yazması materyallerin kataloglanması ve dijitalleştirilmesi sürecinden de bahseden Rauch, Qalamos portalındaki indeksleme sayesinde bu kaynaklara erişimin kolaylıkla mümkün olduğuna değinmiştir. Panelin ikinci konuşmacısı Doç. Dr. Güler Doğan Averbek, Berlin Devlet Kütüphanesi Şark Yazmaları Koleksiyonu'nda bulunan, Aşık Çelebi'nin daha önce yayınlanmamış bir risalesi üzerine "Aşık Çelebi'nin Berlin Kütüphanesi'nde Bulunan Yayınlanmamış Bir Risalesindeki Serzenişleri" başlıklı bildirisini sunmuştur. Bu risalenin incelenmesiyle Aşık Çelebi hakkında yeni bilgilerin keşfedilme olanağı doğmuş; diğer eserleriyle ilişkisi değerlendirilerek benzerlikler paylaşılmıştır. Bu risalenin kim için ne zaman ve ne maksatla yazıldığının sorgulandığı bildiride eserin hatime bölümünde yazarın kendisinden bahsettiği vurgulanmıştır. Panelin üçüncü bildirisinde Dr. Öğr. Üyesi Metin Aydar ve Dr. Canan Torlak, "Halle'deki Francke Vakıfları Koleksiyonunda Bulunan Rûz-nâme-i Muhtasar [*Kleines Tagebuch*]" adlı 1683 Viyana Kuşatması'na katılmış bir Osmanlı askeri olan Za'imî Mehmed Gölevî'nin günlüğünü incelemişlerdir. Eserin kısa tanıtımı-

nı üstlenen Dr. Öğr. Üyesi Aydar, 17. yüzyıldan günümüze ulaşan *Rûz-nâme-i Muhtasar*'ın, sadece bir askerî seferin kayıtları üzerine inşa edilmediğini; eserin müellifi olan Gölevî'nin, kişisel hikâyesini, aile üyelerine dair kayıtları, savaşta zorluklara dair kişisel gözlemlerini de aktardığını vurgulamıştır. Eserdeki kayıtlardan yola çıkarak Gölevî'nin öznel dünyasına ve sefer anlatısına dair kesitler sunan Dr. Torlak, 17. yüzyılda bir Osmanlı askerinin birey olarak kendisine dair bir anlatı kaleme aldığını, müellifin kendi dilinden paylaşmıştır. *Rûz-nâme-i Muhtasar*, Viyana dışındaki Türk ordugâhında ele geçirilmiş, daha sonra Oschatz kantoru (kilise müzisyeni) Christian Kayserlingk tarafından satın alınmış ve nihayet yine bir din adamı olan papaz yardımcısı Johannes Jacobi'ye satılmıştır. Eserin içerisindeki notlar, bu yazmanın Osmanlı'dan Avrupa'ya nasıl geçtiğine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Bu panelin son bildirisinde İbrahim Halil Ayten "Gotha'da Ben-Anlatıları: Yuhannâ Fînân Defteri ve Yusuf Havvâ veled-i Anton Butrus el-Mârûnî'nin Mektupları" konusunda bir ben-anlatısı örneği incelemiştir. Bu bildiri, 18. yüzyılda Osmanlı dünyasında Maruni Hristiyan inancına mensup bir ailenin mektupları üzerinedir. Gayrimüslim zümreye ait ben-anlatısı kayıtları toplantıdaki pek çok katılımcının dikkatini çekmiştir. Bildiriye dair sorularla Fînân ailesinin 1718-1786 tarihleri arasındaki notlarının yer aldığı özel bir deftere değinen Ayten, ailenin doğum kayıtlarını, şiirlerini ve şahsi notlardan kesitleri dinleyicilerle paylaşmıştır. Daha önce TÜBİTAK projesi kapsamında Diyanet İşleri Başkanlığı Yazma Eserler Kütüphanesi'nde kayıtlı başka bir Maruni aile üyesi İlyas Havva ile Yusuf Havva'nın aile bağlarını inceleme imkânı bulduğunu belirtmiştir.

Programın ikinci paneli Prof. Cemal Kafadar başkanlığında Edirne'den Viyana'ya Dresden'den Münih'e Esaret Anlatıları üzerine düzenlenmiştir. Panelin ilk konuşmacısı Hülya Çelik, "Türk Esir Derviş İbrahim'in Viyana Saray Kütüphanecisi Sebastian Tengenagel'e (ö.1636) Mektubu ve Viyana Milli Kütüphanesi'ndeki Diğer Ben-Anlatıları" başlıklı bildirisini rahatsızlığı sebebiyle toplantıya katılamadığından sunamamıştır. İkinci konuşmacı Doç. Dr. Gülşah Taşkın "Bir 16. yüzyıl Osmanlı Şairinin Perspektifinden Frengistan'da Esaret Günleri: Hindî Mahmûd ve Sergüzeşt-nâme-i Hindî Mahmûd" isimli eseri üzerine bir bildiri sunmuştur. Doç. Dr. Taşkın, Hindî Mahmûd hakkında kısaca bilgi verdikten sonra onu esaret anlatısı yazmaya iten sebeplerden bahsetmiştir. 1571-1575 tarihli *Sergüzeşt-nâme-i Hindî Mahmûd* adlı eserde bir ben-anlatısı inşa eden şairin bir yandan da Frengis-

tan'da kaldığı süre boyunca halkın gündelik yaşam pratiklerine dair deneyim ve gözlemlerini aktardığını paylaşmıştır. Hayatı hakkında sınırlı bilgi olduğunu dile getiren Doç. Dr. Taşkın, bu eserdeki ilk bölümde Hindî Mahmûd'un esaretten önceki yaşamına dair kayıtlar tuttuğunu, ikinci bölümde ise Roma zindanlarındaki esareti sırasında yaşadıklarına yer verdiğini, esaret hayatının acısını unutmak için eski mutlu günlerdeki anılarını hatırlayarak bu durumdan bir an önce kurtuluşa ermek için gece gündüz dua ettiğini paylaşmıştır. Panelin üçüncü oturumunda Dr. Öğr. Üyesi Metin Aydar ve Dr. Jekaterina Merkuljeva ise Dresden'de bulunan bir ben-anlatısı örneği olan "Esir Olan Kimesne ile Söyleşmek: Dresden'de Bulunan Lehçe-Osmanlıca Mükâleme Kitabı Üzerine Notlar" adlı bir sunum yapmışlardır. Eserin 1711 tarihinde esir bir Tatar Türk'ünden bilgi almak amacıyla yapılmış bir sorguya ait olduğunu, Türkçe ve Lehçe diyaloglar şeklinde yazıldığını belirtmişlerdir. Bu metinlerin sadece diplomatik ve askeri belgeler niteliğinde olmadığı bireylerin kendilerine dair kesitler barındırdığı da vurgulanmıştır. Esir sorgu metinlerindeki bireyin öznelliği konusu bu bağlamda tartışılmıştır. Panelin son oturumunda Barbaros Köksal, "Bavyera Devlet Arşivlerinden Savaş Tutanaklarına Göre Esir Osmanlı Askerlerine Bir Bakış" başlığıyla bu türdeki metinlerin bir ben-anlatısı unsuru olup olmayacağı üzerine bir sunum yapmıştır. 1684 yılına ait, II. Viyana Kuşatması sırasında esir düşen Osmanlı askerlerinin sorgu kayıtlarını inceleyen Köksal, bu türdeki eserlerin bireyin öznelliğiyle mi yoksa müdahale ile yeniden şekillenen yapay bir gerçeklik algısıyla mı karşı karşıya olduğumuzu tartışmıştır. Bulduğu kayıtlar hakkında yapılan diğer çalışmalardan bahsederek sunumuna başlayan Köksal, eserden paylaştığı kesitlerle esir olan askerlerin 35 yaşından büyük olduklarını, sorgulamada ailelerine dair bilgilerin, meslek ve parasal durumlarının sorgulandığına değinmiştir. Esir sorgu kayıtlarını içeren bu belgelerde her ne kadar esir kendi kayıtlarını kendi kaleme almamışsa da onlara ait yaşam öyküleri, bulundukları dönemin sosyal ve ekonomik şartları incelenmiş; esir tarihi çalışmalarına farklı bir perspektif kazandıran belgeler olduğu görüşü kabul edilmiştir.

Sempozyumun son paneli, Bir Keşiş, Bir Şeyhe, Bir Kadına Ait Ben-Anlatıları başlığıyla Prof. Barbara Kellner-Heinkele'nin başkanlığında gerçekleşmiştir. Panelin ilk konuşmacısı Prof. Tülay Artan "28 Mehmed Çelebi'nin *Şehrezuri'nin Resail fi's-Şecereti'l-ilahiyye fi ulumi'l-hakaiki'r-rabbaniyye*'sinin Bir Bölümünü Çevirmesinin Nedenleri" üzerine bir sunum yapmış-

tır. 28 Mehmed Çelebi hakkında verdiği dikkat çeken bilgilerle sunumuna başlayan Prof. Artan, Paris’te Osmanlı elçisi olarak geçirdiği dört ay boyunca Parisli ressamı tarafından defalarca resmedilen 28 Mehmed Çelebi’nin çeviri eserlerinde karşılaştığı notlardan hayatı ve kariyeri hakkında bilgiler edindiğini vurgulamıştır. Kütüphanesinde yer alan ve sakladığı bir dizi el yazması esere sahip olduğu, fizik ve doğa felsefesiyle ilgilendiği gibi 28 Mehmed Çelebi’nin farklı bir portresiyle dinleyicileri buluşturan Prof. Artan, keşfettiği 28 Mehmed Çelebi’nin çeviri eserlerinin giriş ve not kısımlarındaki kayıtlara dayanarak 1700’lerin başında İstanbul’da yaşayan proto-kozmopolit bir entelektüel hakkında ne derece spekülasyon yapılabileceğini sorgulamaktadır. Doç. Dr. Elif Bayraktar Tellan, “18. Yüzyıla Ait Rumca Bir Osmanlı Ben-Anlatısı: Konstantinos Kaisarios Dapontes’in Eseri” başlıklı sunumuyla Osmanlı gayrimüslimlerine ait bir ben-anlatısı örneğini paylaşmıştır. 18. yüzyılda Ege’deki Skopelos adasından İstanbul’a gelen Dapontes’in nazım türünde yazdığı bir ben-anlatısı örneği olan “Lütuflar Bahçesi” adlı eserinde genç yaşta aldığı eğitimlerini, İstanbul’daki esaret döneminin ardından eşinin ve yeni doğan bebeğinin ölümüyle yaşadıklarını anlattığı görülmüştür. Dapontes’in üretken bir yazar olduğunu, yirmiden fazla kitap ile kişisel not ve mektuplar bıraktığını; Yunan edebiyatı araştırmacıları tarafından çok iyi bilinen bir figür olarak hayatı ve eserlerinin çalışıldığını vurgulayan Doç. Dr. Bayraktar Tellan, Osmanlı çalışmalarında kendisine yönelik bir incelememin olmadığını söylemiştir. Doç. Dr. Bayraktar Tellan, Dapontes’in kalabalık bir ailede büyüdüğünü, yaklaşık yirmi ay zarfında İstanbul’da hapiste kaldığını, otuz altı yaşında evlendiğini fakat iki sene sonra karısını ve bebeğini kaybettiğini paylaşmıştır. Keşiş olmayı tercih eden Dapontes, hayatının geri kalanını bu şekilde yaşamıştır. Doç. Dr. Bayraktar Tellan, Dapontes’in eserlerinin sonuna eklediği ilginç bir alıntıyı dinleyicilerle paylaşmıştır: Eserlerini orijinaleri ile karşılaştırma yapmadan, hatalarını düzeltmeden kopyalamak isteyenleri veya yazdığı eserleri kendisine mal etmeye çalışanları önceden uyararak lanete maruz kalmalarından sorumlu tutmuştur. Panelin üçüncü oturumunda Dr. İsa Uğurlu ise “Hiyerarşi Kalkınca Samimiyet Doğar: Benliğin İzini Sufi Mektupları Yoluyla Şeyh Murad Buhari ile Damadzade Ebulhayr Ahmed arasındaki Mektuplaşma” konusunda bir sunum yapmıştır. Nakşibendi tarikatı şeyhlerinden Murad Buhari’nin ömrünün elli yılını Osmanlı topraklarında geçirdiğini, yakınında olmayan müritlerine irşad maksadıyla mektuplar yazdığını belirten Dr. Uğurlu, en az

275 mektubun günümüze ulaştığını ifade etmiştir. Ayrıca şeyhinin kendisine yazdığı 35 mektubu paylaşmakta imtina eden mürit Damadzade Ebulhayr Ahmed Efendi'nin paylaşmamasının ardındaki sebepleri açıklayarak; toplanan mektupların Şeyh Buhari'nin biyografisinin inşasında etkili olduğunu dile getirmiştir. Bu mektuplaşma trafiğinde şeyh mektupları öğretici ve çıkarımsal özellikleri sebebiyle kalıcı olurken; müritlerden gelenlerin sınırlı sayıda hayatta kaldığı vurgulanmıştır. Şeyh ve müritleri arasındaki mektuplaşmada sadece dini konuların konuşulmadığı; ekonomik, mali ve sosyal olayların bahsedildiği dünyevi ve kişisel meselelerin ele alındığı paylaşılmıştır. Dr. Uğurlu, şeyhin bu mektuplaşmalarla hiyerarşiyi ortadan kaldırarak müritlerini yetkilendirme yoluyla üstad seviyesine yükselttiğinin altını çizmiştir. Bu panelin son sunumunda Dr. Vildan Türkan "Unutulmuş Bir Osmanlı Aktivisti: Naciye Hurşit Hanım" üzerine bir sunum yapmıştır. Naciye Hurşit Hanım'ın iyi bir eğitim aldığını, döneminde etkili bir isimken unutulmuş bir karakter olduğunu paylaşan Dr. Türkan, Hurşit Hanım'ın Osmanlı Kadınları Esirgeme Derneği kurucularından ve Afganistan Sarayı'na teşrifatçı olarak gönderildiğinden de bahsetmiştir. Naciye Hurşit Hanım perspektifinden Osmanlı kadınlarının entelektüel kimliği, aile hayatları ve cemiyet hayatındaki faaliyetlerinin incelendiği bu sunumda Dr. Türkan, Naciye Hurşit'in düzenli bir biyografisinin olmadığını pek çok kadın yazarların hatıralarından yararlanarak bunu oluşturduğunu dile getirmiştir. 1927 yılında Naciye Hanım'la New York'ta bir mülakat yapıldığını ve ilk kez kendisi hakkında genişçe bilgiler verdiğini paylaşan Dr. Türkan, bu konuyu çalışmasında etkili olan sebebin bir Osmanlı kadınının Cumhuriyet'in ilk devirlerinde Afganistan Sarayı'na teşrifatçı olarak atanması olduğunu söylemiştir.

Sempozyumun sonunda Prof. Elke Hartmann başkanlığında tertiplenen yuvarlak masa toplantısında Dr. Christiane Cyzgan, Prof. Barbara Henning ve Prof. Suraiya Faroqhi sempozyuma ve "Osmanlı Ben-Anlatıları" sahasına yeni fikirler kazandıracak, değerlendirmelerini paylaşmışlardır. Prof. Hartmann, ben-anlatıları araştırmalarına Berlin proje grubuyla otobiyografik anlatılar üzerinden başladıklarını paylaşmıştır. Bugün düzenlenen oturumlarda ise bazen çok resmi formlarda tutulan kayıtlarda da bireyin öznelliğini görebileceğimizi vurgulamıştır. Kişileri değerlendirirken çevresi, cinsiyeti, ait olduğu sınıfı, ailesi ve eğitim hayatı gibi sahip olduğu özelliklerinin kişiyi hayal etmenin farklı yollarına işaret ettiğini paylaşmıştır. Programdaki panelistlere yönelttiği sorular ise kapanış oturumu için özetleyici olmuştur:

Osmanlı ben-anlatısı belgelerinin Osmanlı tarih yazımına nasıl katkıda bulunabileceği ve diğer kaynaklarla karşılaştırıldıklarında bu belgelerin hangi özelliklerinden ötürü dikkate alınacağı bu sorulardan bazıları olmuştur. Sözü alan Dr. Christiane Cyzgan, kısa ve özlü açıklamalarda bulunmuştur. Ben-anlatısı belgelerindeki gerçeklik algısına değinen Dr. Cyzgan, bu belgeleri nasıl bir teori ve yöntem kullanarak analiz edebileceğimize değinmiştir. Osmanlı tarihine getirilen öznellik algısında; Marunilerle, Rumlarla ve esirlerle kurulan anlatı dünyasına farklı kimliklerin dahil edilmesinden ötürü mutlu olduğunu eklemiştir. Konuşmacılara teşekkür ederek söze başlayan Prof. Barbara Henning, geç dönem Osmanlı ben-anlatısı belgeleri üzerine çalıştığını, incelenen belgelerin çoğunun savaş, şiddet, yerinden edilme dediğimiz göç sürecinin çerçevesinde yazıldığını dile getirmiştir. Bireyin “nereye ait olacağım?” dönüşüm sorusuyla içinde bulunduğu kriz dönemini anlamlandırmak üzere itici bir güçle bu eserleri kaleme aldığının altını çizmiştir. Prof. Suraiya Faroqhi kapanış oturumunun son konuşmacısı olarak önemli tespitlerini paylaşmıştır. Genel eğilimin Osmanlı tarihinin erkekler tarafından yazabileceği ve erkekler için yazıldığı, birkaç üniversitedeki çalışma gruplarının haricinde imparatorlukta yaşamış farklı unsurların geleneksel tarih algısına dahil edilmediğini vurgulamıştır. Bahsedilen tarihi konuları değerlendirirken ve bu alana yönelik kaynakları okurken bağlamsallaştırmayı göz önünde bulundurmanın önemine değinmiştir. Bu bağlamda, ben-anlatısı türünde incelenen bir eserin diğer bir eser için bir şablon olup olamayacağı sorusunu paylaşmıştır.

Program, Cumartesi günü gerçekleştirilen Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi gezisinin ardından sona ermiştir.